

Njegova misel in delo zavezujeta

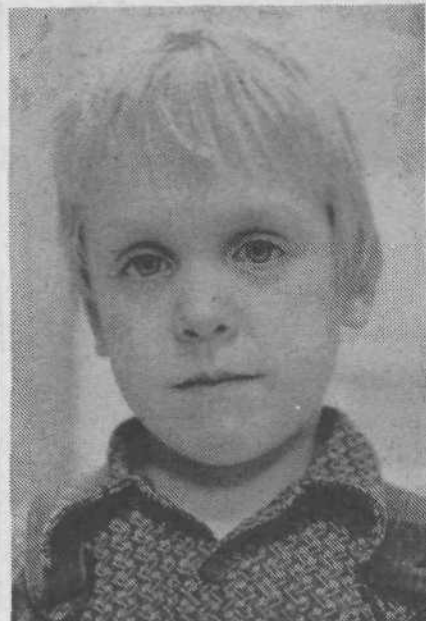
Ko tako razmišljam o življenju in delu, o pomenu in vrednotah tovariša Kardelja, se nenadoma ustrašimo silne praznote, ki je z njegovo izgubo nastala za slovensko ljudstvo, za socialistično Jugoslavijo, za neuvrščeno in za ves demokratski svet, v katerem pa divjajo vojne tudi med socialističnimi državami. Zavemo se, kako silno smo odgovorni za to, da v republikah in Zvezi s Titom in ob njem ohranimo in zagotovimo nadaljevanje političnega, gospodarskega in kulturnega napredovanja Jugoslavije in njeno varnost. Zavemo se silne važnosti Kardeljevega testamenta v knjigah o smereh razvoja političnega sistema in o združenem delu in v njegovih poslednjih spominskih zapisih. Ta testament nam bodi temeljna smernica v razvoju socialističnega samoupravljanja, v delu pa nam bodo pomagali njegova politična šola, njegova dialektična izkušnja, njegova mirnost in preudarnost, njegova doslednost in zaupanje v moč ljudskih množic.

Socialistično samoupravljanje s pravico vsakega naroda, da razpolaga s celotno vrednostjo presežnega dela, odnosi med večinskimi narodi in manjšinami, potreba po boju zoper hegemonistične in asimilatorske težnje, proti provincializmu, nacionalistični zaprtosti in samozadovoljstvu, odprtost našega političnega sistema, alternativa spopadam in ozemeljskim vojam s postopnim preraščanjem državnih meja, način in metode pomoči razvitejših gospodarstev manj razvitim in revnim, oblike solidarnosti znotraj države in v svetu — vse to je bogato zajeto v Kardeljevem delu. V revolucionarnem delu si je pridobil sposobnost raziskovalca, ki je,

razveselil. Poudaril je, da je lovec predvsem gojitelj divjadi in ne le plenitelj. O lovstvu je prebral tudi veliko literature.

Bil je človek narave in kdor se z naravo ukvarja, ta je vedno dober. Mnogokrat je zahajal v planine, najbolj pa mu je bilo pri srcu Triglavsko pogorje, še zlasti Velo polje.

Gregor Jelarčič, 5 let, VVZ Poljane
»Vem, da je umrl Edvard Kardelj. Oči in mami sta mi povedala. V vrtcu smo se potem o njem pogovarjali. Bil je partizan in pisatelj. S Titom sta bila najboljša prijatelja.«

Anja Luznar, 5 let, VVZ Poljane
Umrl je Titov prijatelj Edvard Kardelj.

poznavajoč družbenoekonomske zakonitosti, vedno našel vzvode za gospodarski in kulturni napredek družbe in odločujoče globalne sile v njej. Njegov revolucionarni realizem mu je bil najboljši branik proti vdoru tujih in razraščanju domačih konservativnih sil. Ob vsakem mejniku ob strmih vzponih jugoslovanske poti v socializem je zapisana tudi Kardeljeva ustvarjalna misel, zamisel ali pobuda.

Za nove odnose med narodi

Edvard Kardelj je bil ob tovarišu Titu največji kreator našega samoupravljanja in naše neuvrščene in neodvisne politike. Tako so mnoge besede in zamisli odjeknile v svetu, saj so bile to hkrati besede neuvrščene socialistične Jugoslavije, spoštovane in cenjene zaradi njene dosledne samostojne zunanje politike. Tovariš Kardelj je že na mirovni konferenci v Parizu, v generalni skupščini Združenih narodov, na vsakem svojem koraku vztrajal, da je treba spreminiti obstoječe odnose v mednarodni skupnosti. Iz sleherne njegove misli veje zahteva, da je treba odpraviti neenakopravnost med velikimi in majhnimi državami, spoštovati neodvisnost držav in njihovo enakopravnost pri razreševanju življenjskih vprašanj svetovne skupnosti, kot so vprašanja miru, pravičnejšega mednarodnega gospodarskega reda, proti vsem vidikom agresije in pritiskov.

Bistvena značilnost gibanja neuvrčenih dežel je vsekakor v tem, da enotno nasprotujejo z večjo ali manjšo intenzivnostjo — kar je odvisno od njihovega mednarodnega položaja, moči zunanjih pritiskov, ki so jim dežele izpostavljene, njihove notranje družbene oziroma razredne strukture in podobno — blokovski delitvi sveta in pritiskom, da njih same uvrstijo v bloke.

»Zgodovinske korenine neuvrčenosti«

Reševanje problematike neenakomernega ekonomskega razvoja v svetu in predvsem problematike nezadostno razvitih dežel je vsekakor eden glavnih virov in ciljev gibanja neuvrčenosti. In to predvsem zaradi tega, ker problemov te vrste ni mogoče reševati zunaj procesov globljih sprememb v celotnem svetovnem sistemu ekonomskih in političnih odnosov med narodi in zunaj globljih družbenoekonomskih sprememb v teh odnosih. Toda gibanje neuvrčenosti ne izraža samo takšnih interesov in potreb narodov. Nasprotno, s svojim bojem za neodvisnost in enakopravnost narodov v mednarodnih odnosih za njihovo varnost in mir, za miroljubno koeksistenco med narodi in za njihovo aktivno medsebojno sodelovanje na temeljih enakopravnosti in enakopravnega upoštevanja njihovih interesov, je gibanje neuvrčenosti močno angažirano na vseh področjih mednarodnih odnosov in, pravzaprav upošteva splošno družbeno nužnost tega boja, izraz teh splošnih realnih dolgoročnih zgodovinskih interesov vseh narodov, tistih zunaj blokov in tistih v njih. Zato ni niti malo slučajno, da se v zadnjih letih tudi vrsta razvitejših in celo zelo razvitih dežel v večji ali manjši meri priključuje aktivnosti neuvrčenih dežel ali indentificira s cilji te aktivnosti.

»Zgodovinske korenine neuvrčenosti«

Zgodovinska naloga naprednih družbenih sil ni in ne more biti v nekakšnem apriornem zoperstavljanju tako imenovanim transnacionalnim ali regionalnim in drugim podobnim integracijam, temveč v tem, kako spreminiti in ukinjati tiste proizvodne in družbenoekonomske odnose v njih, zaradi katerih so instrument eksploatacije, neenakopravnosti in enostranske odvisnosti in kako jih oblikovati, da bodo instrument demokratičnega sodelovanja vseh narodov. Nosilci procesa integriranja človeštva, zблиževanja in združevanja narodov so lahko v lastnem in skupnem interesu samo svobodni in enakopravni narodi. V tem tudi je najgloblji smisel zahtev neuvrčenih dežel po vzpostavljanju novega sistema ekonomskih in političnih odnosov v svetu. In prav kot nosilec tega boja ima gibanje neuvrčenih dežel izredno pomembno zgodovinsko vlogo. Potemtakem so tudi spremenjen položaj nacije in sodobni integracijski procesi človeštva med objektivnimi in dolgoročnimi viri gibanja neuvrčenosti.

»Zgodovinske korenine neuvrčenosti«

na srečo sem vse to zaključil in pozneje sežgal, tako da ni ohranjen noben »corpus delicti« te vrste proti meni.

Najneposrednejši vpliv, morda v smislu določene preobrate k aktivnemu boju v okviru delavskega gibanja, je imel name Srečko Kosovel. To je bil mlad slovenski pesnik, umrl je za tuberkulozo, ko mu je bilo dobrih dvaindvajset let. V svoji poeziji je izrazil prav tisto, kar je bilo v naši mladi generaciji takrat najbolj izrazito. To so bili socialni momenti, razredna protislovja, boj delavskega gibanja, problemi majhnega zatiranega naroda, problemi mladosti, ki jo je pritiskala k tlom revščina, brezperspektivnost, ideološka in politična iskanja, ki so prevladovala med mladimi ljudmi, ko so iskali svojo perspektivo itd. V delih Srečka Kosovela so bile izražene vse te stvari na aktiven način, na način, ki je terjal boj in ga vzpodbujal. Mene je prav njegova poezija privedla v krog uredništva »Mladine«. To je bila revija, okrog katere se je zbirala marksistična mladina. Pravzaprav nekoliko širše od marksistične — v glavnem levo usmerjena mladina. V poznejših letih sem tudi sam delal v uredniškem odboru »Mladine«. S Srečkom Kosovelom se nisem seznanil. Umrl je zgodaj, toda njegovi stihii so bili med nami najbolj priljubljeni.

Takrat mi je bilo 14 let. To je bilo zame v političnem pogledu v določenem smislu prelomno leto. Moj oče, socialni demokrat, me je že prej odpeljal v »Svobodo«, v delavsko prosvetno in telovadno društvo, ki je imelo sekcijo za otroke. V »Svobodi« so bili komunisti in socialni demokrati. Med njimi se je bil boj, tako da sem imel tu prvokrat priložnost zadeti na spor med komunisti in socialnimi demokrati. Po simpatijah sem se začel

opredeljevati za komuniste kratkoma zato, ker sta mi imponirala njihova večja bojevitost in odločnost. Tedaj pa so prišli Srečko Kosovel, »Mladina«, zlasti pa dogodki v Trbovljah leta 1924, znani oboroženi spopad delavcev z orjunaši, ki se je končal v krvi. Ob tej priložnosti je padlo več komunistov in orjunašev. Šola, kjer sem se učil, je bila meščanska, podobna sedanjim štirim višjim razredom osemletke, in je bila bolj usmerjena na neposredno prakso. Od gimnazije se je razlikovala po tem, da so v njej v manjši meri poučevali jezike in nekatere humanistične predmete. O teh dogodkih smo obširno razpravljali. Mi, ki smo bili na strani trboveljskih rudarjev, smo bili v manjšini. Tudi stekli smo se in ob tej priložnosti sem dobil zaradi svojega političnega prepričanja prve klofute. S trboveljskimi dogodki se je utrjevalo v meni globoko prepričanje o zgodovinskem poslanstvu delavskega gibanja in Komunistične partije, porodila se mi je pravzaprav jasna orientacija in opredeljenost, tako da lahko rečem, da so trboveljski dogodki dokončno začrtali mo »nadaljnji politični razvoj.

Na učiteljske sem se vpisal zato, ker je bila to najkrajša pot do kruha, ker smo težko živeli. Poklic sam me ni nič kaj mikal. Pozneje sem nameraval nadaljevati študije. Študirati sem hotel filozofijo oziroma zgodovino in družbene vede. Nisem pa postal učitelj in tudi filozofije nisem študiral. Namesto tega sem moral v ječo. In vendar je bilo šolanje na učiteljski zanimivo. Bilo je blizu mojim splošnim nagnjenjem in moji težnji po družbenih vedah. V šoli sem bil aktiven skojevec. Ustanovili smo dijaški sindikat, imeli smo skojevsko skupino, marsikateri krožek. Malo je manjkalo, da me

zaradi neke pisarne naloge niso izključili iz šole.

Kot dijak pa sem bil zelo različen. Spreminjal sem se, kakor pravijo pri nas, kot aprilsko vreme. Lahko sem bil odličen dijak, nekaj mesecev pozneje pa sem lahko

prinesel domov tudi po tri dvojke. Šolsko leto pa sem spet končal s prav dobrim uspehom. Vse je bilo odvisno od razpoloženja. V osnovni šoli sem bil v glavnem odličnjak. Na učiteljskiu sem bil zelo dober dijak, šolanje pa sem končal z odličnim uspehom. Takrat sem že nekaj zaslužil z inštrukcijami.«

ZAČETKI REVOLUCIONARNE DEJAVNOSTI

Edvard Kardelj je postal član Skoja, ko je bil star 16 let:

»Formalno gledano, me v SKOJ niso sprejeli nekega določenega dne in na neki določen način. Prvikrat sem navezal stike z organiziranimi komunisti leta 1926. In kmalu se je iz teh stikov razvila moja vključitev v marksistični krožek, potlej pa so mi neki dan rekli, naj pomagam pri tiskanju letakov v ilegalni skojevski tiskarni. Prevzel sem nalogo in potem sem nekaj časa opravljal v glavnem tehnične naloge ilegalnega dela; pomagal sem ilegalno tiskati letake in jih razširjati, poleg tega pa sem opravljal tudi kurirsko službo, bil sem zveza z javkami itd. Aktivno pa sem delal tudi v raznih mladinskih legalnih organizacijah.

Leta 1928 — ne spominjam se natanko kdaj — so me kooptirali v mestni komite SKOJ in v njem sem delal do začetka leta 1929, ko so me vrgli iz komiteja zaradi »skojevskega avantgardizma«.

Razložil je tudi, kaj je pomenil ta njegov »skojevski avantgardizem«:

»Znano je, da so se v našem SKOJ kdaj pa kdaj pojavile težnje, naj bi bil tako rekoč samostojna in celo vodilna sila v komunističnem gibanju. Te težnje so bile včasih nezdrave, odsev zaletavanja posameznikov, včasih pa so bile tudi zdrav odpor proti oportunistični, brezbriznosti itd. Moj »avantgardizem« je bil v tem (še zdaj mislim, da sem imel prav jaz, ne pa tisti, ki so me vrgli iz komiteja), da sem kritiziral naš mestni komite, ker smo na sejah dostikrat kar naprej prebirali ilegalno gradivo in marksistično literaturo — kar bi lahko bili delali doma — namesto da bi se dogovarjali o konkretnem delu, o akciji. Zdelo se mi je, da je naš komite bolj krožek kakor komite. Po mojem mnenju je bilo premalo politične akcije. Spričo takšnega stanja sem kritiziral tudi partijsko organizacijo. Kaže, da sem bil trmoglav, zato so me nekega dne kratko malo nehali vabiti na seje, potlej pa so mi tudi sporočili sklep, da sem izključen iz mestnega komiteja, druge kazni pa mi niso naložili. Toda kmalu, že čez nekaj mesecev, so me

Velika zgodovinska vizija

Kardelj je bil eden tistih redkih zgodovinskih osebnosti, ki je znal združevati ogromno teoretično izkustvo, ogromno teoretično

no znanje z živo vsakodnevno politično prakso. V zgodovini mednarodnega delavskega gibanja imamo mnogo teoretikov, ki pa so

ostali samo teoretiki in mnogo tudi politikov, ki so bili veliki politiki, vendar nikdar niso znali svojo politično akcijo dvigniti na raven teorije. Tovariš Kardelj je v izjemni meri znal združevati to oboje in v tem je morda ena največjih sodobnih zgodovinskih osebnosti mednarodnega delavskega gibanja.

Gledano skozi to prizmo ni gibanje nevrščenosti samo oblika mednarodne politike in akcije, temveč tudi oblika družbenega, razrednega, ekonomskega, političnega in kulturnega preurejanja sodobnega sveta. Zato se to gibanje ne more zreducirati na nekakšno politično rezervno socializma ali mednarodnega delavskega gibanja, temveč je ena bistvenih sestavin družbene preobrazbe človeštva naše epohe, s tem pa tudi nadaljnega razvoja socializma.

»Zgodovinske korenine nevrščenosti«

Ne tako redko je slišati mišljenje, da gibanje nevrščenosti postaja s svojo platformo ekonomske in politične akcije in svojim združevanjem v tej akciji svojevrsten »blok« v sodobnem svetu. Toda to ni, niti ne more biti iz več razlogov. Gibanje nevrščenosti ne razpolaga niti s politično še manj pa z vojaško močjo, s katero bi lahko vsililo svoje interese drugim. Mednarodni ekonomski in politični položaj in konkretni interesi posameznih nevrščenih dežel so različni, različni so njihovi medsebojni odnosi ter notranji družbeni in politični sistemi, odnosi in problemi. In kar je najpomembnejše, gibanje nevrščenih dežel, kot oblika neblokovega združevanja akcije, s svojimi težnjami in delovanjem izraža prav vse tiste najpomembnejše potrebe in probleme sodobnega človeštva in njihovega družbenega progressa, ki se ne morejo uresničevati in reševati niti znotraj posamezne nevrščene ali druge dežele niti v okviru gibanja nevrščenih dežel kot nekakšne zaprte formacije, temveč samo v okviru svetovnega sistema aktivnega sodelovanja in vzajemne odgovornosti narodov na temelju mirno ljube koeksistence.

»Zgodovinske korenine nevrščenosti«

Prioritetne smeri delovanja gibanja nevrščenosti – skupaj z vsemi miroljubnimi, svobodoljubnimi in progresivnimi silami – ki so osnova strategije gibanja nevrščenosti, dogovorjene na zadnjih konferencah nevrščenih dežel so: krepitev koordinacije in skupne akcije nevrščenih dežel za zagotovitev mednarodnega miru in varnosti, za odpravljanje vzrokov mednarodne napetosti, za likvidiranje vojaških baz, za ustvarjanje območij miru, za spodbujanje splošne in popolne razorožitve in krepitev funkcionalne vloge ZN, za koordiniranje kolektivne akcije in zoperstavljanje grožnji s silo, intervenciji, agresiji, tuji okupaciji, kot tudi ukrepom političnega in ekonomskega pritiska, s katerimi poskušajo ogroziti suverenost, teritorialno integriteto in varnost nevrščenih dežel; za intenzivno razvijanje ekonomske, finančne, znanstvene, tehnološke in kulturne kooperacije med nevrščenimi deželami in deželami v razvoju sploh, s pomočjo specifičnih mehanizmov, posebno pri vprašanih surovin, prehrane, transnacionalnih, investiranja tujega kapitala itd; da bi s tem nastajali temelji za takšne odnose tudi z drugimi deželami.

»Zgodovinske korenine nevrščenosti«

Vojna socialističnih dežel, katere namen bi bil vsiliti socializem drugim z nasiljem, bi nedvomno za določen čas vzpostavila določeno politično hegemonijo in ideološki monopol prav nad socialističnimi deželami in razvojem svetovnega socializma. Zato je jasno, da bi bila taka vojna ravno s stališča socialističnega razvoja reakcionaren faktor.

»Socializem in vojna«

Pot zблиževanja in spajanja narodov potemtakem ne vodi preko asimilacije ali celo spajanja jezikov. Nasilna sredstva, ki naj bi delovala v tej smeri, ne morejo biti nič drugega kakor izraz kapitalističnega imperikalizma ali birokratsko despotičnega hegemonizma. Take tendence bodo vedno naletele na odpor narodov, na okrepljena čustva nacionalizma in zapiranja vase.

S tem nočem trditi, da v določenih pogojih ne bo tudi naravne kulturne asimilacije, za kakršno daje zgodovina v vseh epohah dovolj primerov. Toda s samim procesom spajanja narodov in nastajanjem internacionalistične, občečloveške zavesti ta naravni pojav nima nobene direktne zveze.

Še več, problemi o nasprotjih med svetom socializma in svetom kapitalizma bodo postopoma dobivali sekundaren pomen, problemi nadaljnega razvoja socialističnih družbenih odnosov pa bodo čedalje bolj postajali prava zgodovina današnjega časa. Resda bi bilo napačno podcenjevati pomen omenjenih nasprotij, kjer so sile kapitalizma relativno še zmeraj močne, če se reče, da je neka dežela socialistična. Tudi na področju socializma se bije bitka, dasi v drugih oblikah, in se prepleta hkrati z notranjimi protislovji samega socialističnega razvoja, kar ravno ustvarja v predhodni dobi možnosti za pojave hegemonizma, nacionalnega egoizma, birokratskega monopola itd.

»Socializem in vojna«

spet kooptirali, in sicer v pokrajinski komite, potem v začetku leta 1930 pa so me imenovali za sekretarja pokrajinskega komiteja Skoja za Slovenijo.«

Zatem je Edvard Kardelj spregovoril o sodelovanju z Borisom Kidričem:

»S Kidričem sva se osebno poznala že prej, seznanila sva se nekako leta 1927 ali 1928, v skojevski organizaciji pa nisva delala skupaj. Prvzaprav sva se v samem ilegalnem delu srečala šele leta 1932. Vedel pa sem, da je bil že leta 1928 organiziran skojevce, ko sva skupaj delala v marksističnih krožkih in raznih legalnih oblikah akcije. Leta 1929 je policija Kidriča izsledila in aretirala skupaj z več tovariši iz SKOJ. Pri tem je pokrajinski komite izgubil mnogo ljudi in bil je malone razbit. Tedaj so me kooptirali v pokrajinski komite. Kmalu pa so aretirali tudi mene, čeprav me nihče iz te skupine ni izdal. Policija je spremljala naše gibanje in bržčas že prej izvahala nekatere moje osebne zveze z aretiranci in zato so aretirali še mene. Skušali so dokazati, da imam zveze z izdanimi tovariši. Ker tega niso mogli, so me kmalu izpustili. Ko sem decembra prišel iz zapora, sem se takoj vključil v delo na novo ustanovljenega PK SKOJ, potlej pa sem po sklopu CK KPJ, ki se je takrat mudil v Ljubljani, postal sekretar pokrajinskega komiteja. Že 17. febr. 1930, pa so me znova aretirali.«

O tej aretaciji je Edvard Kardelj pripovedoval takole:

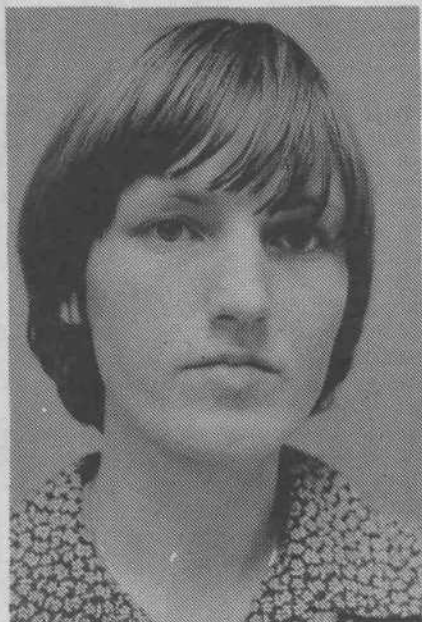
»V Beograd je prispel neki instruktor CK KPJ, ki se je dolgo mudil v Moskvi. To je bil tovariš, s katerim sva delala skupaj že od mladih nog v društvu »Svoboda«. V Moskvo je odšel leta 1924 ali 1925, vrnil pa se je ob koncu leta 1929 ali v začetku 1930. Brž ko je prispel v Beograd, ga je policija izsledila. Na

policiji je izdal več stvari, med drugim tudi naslov, na katerega so prihajala ilegalna, s kemijskim črnilom pisana pisma iz Beograda za CK KPJ, ki se je, kakor sem rekel, mudil v Ljubljani. Ta pisma sem prevzemal jaz in jih izročal svoji zvezi s CK KPJ. Takoj po omenjeni raciji sta znana policijska agenta Vujković in Kosmajac prišla v Ljubljano. Vujković se je javil na naslov s pismom, ki ga je bilo treba baje nujno osebno izročiti naprej. Naslov ga je napolnil name, misleč, da to drži. Seznanila sva se na ulici. Vujković se mi je predstavil kot predstavnik beograjske partijske organizacije, ki išče nujno zvezo s Centralnim komitejem. Nisem neposredno sumil, nasprotno, verjel sem, da je to res. Ne vem pa, kaj me je napotilo, da sem bil previden in da sem mu napovedal sestanek šele za naslednji dan. Prej sem hotel dobiti zvezo s Centralnim komitejem in njegovo obvestiti šele potem, tako da mu nisem hotel takoj omogočiti stika, čeprav sem se skoraj vsak dan sestajal s predstavnikom CK. Vujković pa ni bil zadovoljen in tako je vztrajal, da je nujno, in sem mu nazadnje rekel, da imam ob osmih sestankih s predstavnikom Centralnega komiteja, kar je bilo pravzaprav res. Toda takrat mi tega ni verjel. Menda zato ne, ker sem prej stvar odlašal in zavlačeval. Aretiral me je kar na mestu. Odgnali so me na stopnišče neke hiše v isti ulici, kjer so me nekaj časa pretepali, da bi me zastrašili in v naglici prisilili, da bi jim izdal ime in stanovanje nekaterih članov CK. Potlej so me odpeljali na policijo, kjer se je pretepanje nadaljevalo. Vujković se je zelo zanimal za moj sestanek ob osmih s predstavnikom Centralnega komiteja. Odgovoril sem mu, da to ne drži, da je bilo to samo geslo, na katero bi bil moral odgovoriti »zebe me«, s čimer bi potrdil, da je res tisti,

LEV KREFT, PREDSEDNIK
KONFERENCE ZSMJ

Spodbuda mlade generacije

Vest o smrti tovariša Edvarda Kardelja je boleče odjeknila med mlado generacijo, ki je v njegovi osebnosti vedno našla spodbudo in smerokaz v izgradnji socialističnih družbenih odnosov. Dosleden v praktičnem izvajanju stališč v življenju, za kar se je zavzemal tako kot revolucionar kot mislec, je tovariš Kardelj v svojem življenju najbolje pokazal, kako je mogoče s praktičnim delom in spoštovanjem jasne ideje postati resnični revolucionar.

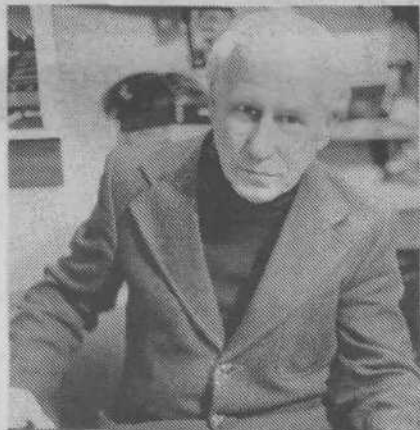
Dragica Demšar, vzgojiteljica VVZ Poljane

Otroke smo spraševali, če vedo, kdo je umrl. Vsi so vedeli. V matični ustanovi je predsednica sindikata spregovorila o njem nekaj besed, potem pa smo z minuto molka počastili njegov spomin. Tovarišice smo se udeležile mimohoda.

Gojil je ljubezen do fotografije

Marjan Pfeifer, fotograf, Ljubljana
Po osvoboditvi sem prišel z njim večkrat v stik, ker sem bil fotoreporter na uradu za informacije. Razgovori in sprejemi z njim so bili prisrčni. Bil je človek, vsakemu dostopen, prijazen, vsakemu se je znal približati. Ko so me poklicali, da bi ga portretiral me ni bilo nikoli strah in nikoli nisem bil nervozen. Ni se obnašal kot kakšen visok državnik, pač pa kot popolnoma preprost človek do preprostega človeka.

Fotoreportažo sem kasneje opustil, šel sem k filmu in nisem bil več v stiku z njim. Kadar pa sva se kje srečala me je vedno nekako spoznal in me spraševal, kako mi

nju, ki ga je doživel, je povedal:

»Med drugim so me mučili tudi tako, da so me obesili za noge. Spodaj dvorišče, ti pa visiš na primer v sedmem nadstropju. Grozilo so mi, da me bodo spustili na dvorišče, če ne bom priznal. Prinesli so celo vrečo in mi rekli: »Zdaj boš priznal ali pa te vržemo v Donavo.« Odgovoril sem, da nimam kaj priznati.

Zapor in udarci me niso prestrašili. Že od prvega dne, ko sem se odločil za revolucionarno delo, sem bil pripravljen na eno in drugo. Mi, najmlajši, smo bili celo nekoliko revolucionarno romantični. Ko so me prvič zaprli, sem bil strašno ponosen. Drugič sem že resneje vzel vso stvar. Udarcev in mučenja ni bilo lahko prenašati in vendar mi niti za trenutek ni odpovedala volja, da je treba vzdržati, da je bolje vse pretrpeti kakor živeti v zavesti, da si izdal tovariše. Povedal jim nisem nič, niti najmanjše podrobnosti. Skušal pa sem privleči na dan skonstruirano geslo »zebe me«, ki sem si ga bil izmislil, da bi rešil tovariša, ki me je čakal na ulici, toda ne policija in ne sodišče mi seveda nista nasledila. In tako so me formalno obsodili na dve leti zapora za nekaj, česar v resnici ni bilo. Drugače je bilo samo »sojenje« tipična šestojanuarska burka. Obsojeni smo bili pravzaprav že prej, še preden smo prišli v sodno dvorano.

Formalno bi moral biti zapor za mladoletnike milejši, toda v praksi ni bilo tako. Pravzaprav je šlo za to, da mladoletnika niso mogli obsoditi na težko ječo, marveč »samo« na strogi zapor. Razlika med težko ječo in zaporom je bila malenkostna: zapor je dovoljeval več sestankov z družino, pogostnejšo izmenjavo pisem itd. Ker pa je veljal za nas, politične obsojence, poseben režim, so nam omejili tudi sestanke in pisma, tako da med

ki ima zvezo z naslovom. To geslo sem si v naglici izmislil, da bi lahko naknadno zanimal, da imam ob osmih sestankih, o katerem sem govoril Vujkoviću, dokler sem ga imel za predstavnika beograjske partijske organizacije. Potlej so me precej dolgo pretepali. Ves čas sem se bal, da ne bi našli tistega tovariša, s katerim sem imel sestanek ob osmih in zato sem pozneje, navidezno pod udarci, priznal, da imam res sestanek, vendar ne tam, kakor sem rekel, marveč pol ure pozneje ali prej – zdaj se tega natanko ne spominjam – in na drugem kraju. Ker sem videl, da me v kratkem časovnem presledku ne morejo odpeljati na dva kraja, sem navedel povsem drugi del Ljubljane. To je bila primitivna taktika, toda Vujković je nasledel.

Odpeljali so me tja, kakor sem rekel, me postavili na določeno mesto, blokiralili ulice in čakali. Ure so minevale, odbila je že enajsta. Vujkoviću se je naposled posvetilo, da ne bo iz vsega nič. Vrnili smo se na policijo, kjer so me ponovno zasliševali in pretepali malone vso noč. Bil sem srečen, da se mi je zvižala posrečila. Nič jim nisem priznal. Zasliševali in pretepali so me tudi naslednji dan v Ljubljani. Potlej pa so me odpeljali v Zagreb skupaj s Keršovanim in s še dvema tovarišema, ki so ju takrat aretirali v Ljubljani, prav tako v zvezi z izdajstvom v Beogradu. Izdana sta bila neodvisno od mene in aretirana v hotelu. V Zagrebu so nas najprej odgnali k Bedekoviću, ki nas je kratko zaslišal, in nas spet pretepali, potlej pa so nas zaprli vsakega v drugo sobo. Bil sem ves pretepen. Naposled so nas z vlakom odpeljali v Beograd na Obiličev venac v specialno upravo.«

Sedem mesecev je bil Edvard Kardelj v policijski preiskavi. O pretepanju in muče-